

TINDAK TUTUR NUTURI SAJRONE AKUN INSTAGRAM @KETOPRAK_JOWO

Pretty Novitasari, Dr. Surana, S.S., M.Hum

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

novitasaripretty@gmail.com

ABSTRAK

Tindak tutur nuturi isih asring dianggo sajrone bebrayan. Tindak tutur nuturi dilakokake dening panutur kanggo nuturi mitra tuture nalika mitra tutur bakal, lagi, utawa bubar nglakokake tumindak kliru. Pokok panliten iki yaiku ngrembug apa wae jinise tindak tutur nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* adhedhasar salah bawane panutur lan pananggape mitra tutur. Kanthi dhasar kasebut, ancane panliten yaiku nuduhake lan ngandharake jinis tindak tutur nuturi kanthi dhasar salah bawane panutur lan pananggape mitra tutur sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*. Fungsi teoritis panliten yaiku kanggo nyengkuyung pangarembakane basa mligine ngelmu pragmatik lan menehi sumbangsih bab tindak tutur nuturi sajrone bebrayan. Fungsi praktis yaiku kanggo ngrembakake materi ajar Basa Jawa ing sekolah mawa pawiyatan luhur mligine bab tindak tutur nuturi sajrone medhia sosial.

Panliten tindak tutur iki kalebu jinis panliten dheskriptif kualitatif. Teori kang digunakake yaiku teori tindak tutur Searle. Dhata panliten iki dijupuk panliti saka postingan kang ana sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*. Tatacara ngumpulake dhata kanthi metodhe semak lan teknik *screenshot*. Tata cara njlentrehake dhata nggunakake metodhe kategoris, teks, lan konteks. Tatacara nyuguhake dhata yaiku kanthi dheskriptif lan informal. Jinis tindak tutur adhedhasar salah bawane panutur lan panampene mitra tutur diperang dadi papat yaiku (1) langsung blaka, (2) langsung samudana, (3) ora langsung blaka, (4) ora langsung smaudana. Jinis tindak tutur nuturi kanthi pananggape mitra tutur ana loro yaiku katampa lan katampik.

Tembung-tembung Wigati : Tindak tutur nuturi, lageyane panutur, panampene mitra tutur, konteks sosial.

PURWAKA

Landhesan Panliten

Basa kalebu salah sawijine piranti sesrawungan tumrap komunikasi sosial ing bebrayan. Lumantar basa, manungsa siji lan liyane bisa nglakokake pacaturan kanthi gandhes. Basa mujudake piranti kang arupa idhe utawa pamikir saben-saben pawongan. Basa ana kang lumantar teks (tulisan), lan uga ana kang lumantar pacaturan (lesan). Katrampilan basa nduweni patang komponen kayata katrampilan nyemak, katrampilan wicara, katrampilan maca, lan katrampilan nulis.

Saben komponen katrampilan nduweni gegayutan antara siji komponen klawan komponen liyane. Gegayutane antara saben komponen kasebut nduweni cara kanthi maneka warna. Sajrone katrampilan basa ana urutan kang diwiwiti nalika isih cilik kita kulina nyemak saka pacaturane pawongan ing sakupenge, bubar nyimak kita ana upaya kanggo nirukake kanthi cara wicara, banjur dibacutake maca lan nulis. Papat katrampilan kasebut uga diarani catur tunggal.

Basa kang digunakake saben pawongan nuduhake pamikire. Yen pawongan kasebut trampil anggene basa, mula tansaya padhang lan cetha pamikire kanthi cara latihan lan praktek. Gampang anggene nuduhake idhe-idhe kang cumenthel ing

pikirane. Basa ngamot bab kang asipat umum lan khusus, umum kayata basa kang dianggo nalika proses pacaturan dene kang asipat khusus yaiku basa kang ngamot bab humor, pitutur, lan sapanunggalane. Fenomena kang saiki isih dadi *trending topic* dening pamaca yaiku ing medhia sosial.

Medhia sosial kalebu salah sawijine piranti pacaturan lumantar akun ing *dunia maya*. Facebook, Instagram, Twitter, Path, lan sapanunggalane kalebu prodhuk saka kemajuan jaman kang sarwa teknologi. Medhia sosial wis digunakake kanthi prodhuktif karo masyarakat wiwit umur bocah nganti umura tuwa kanggo medhar bab apa wae kayata pawarta, iklan, politik, bisnis, kasarasan, lan sapanunggalane. Medhia sosial nduweni fenomena kang maneka warna kayata anane humor lan pitutur. Fenomena kasebut dirasa bisa luwih narikkawigaten para pamaca amarga asipat praktis lan simpel. Fenomena kang dijingglengi ing panliten iki yaiku ngenani tindak tutur nuturi sajroning *akun instagram @ketoprak_jowo*.

Akun instagram @ketoprak_jowo yaiku salah sawijining akun ing medhia sosial *instagram* kang lagi misuwur lan wis ana wiwit taun 2015 kanthi postingan kaping pisan yaiku tanggal 17 Agustus 2015. Akun kasebut ana ing jagading maya kurang

luwih wis telung taunan. Akun instagram @ketoprak_jowo nduweni followers/pengikut yaiku ana 630ewu panganggo akun instagram. Akun iki saben dinane ngupload postingan kang ngamot bab humor, pitutur, lan iklan. Basa kang dianggo ing akun kasebut yaiku basa campuran antara Basa Indonesia lan Basa Jawa.

Bebrayan Jawa nduweni cara kang beda-beda anggene nuturake pitutur marang wong liya. Tatacara saben nuturi uga maneka wernane. Tindak tutur nuturi lumantar medhia sosial akun instagram iki nduweni perangan-perangan kang ora diduweni dening tindak tutur liyane. Salah sawijine kang dadi pambada antarane tindak tutur nuturi iki karo tindak tutur liyane yaiku sumber utawa objek panliten. Dene tindak tutur saliyane tindak tutur nuturi iki nggunakake pacaturan langsung kanthi lumantar piranti liyane (adhep-adhepan, wongkatelu), yen tindak tutur nuturi iki lumantar medhia elektronik kang lagi misuwur ing jagade maya yaiku tumrap medhia sosial instagram. Sumber kasebut arupa pitutur kang diwedharake dening panutur banjur ditanggapi marang mitratutur kang menehi respon nampa utawa nampik. Sumber arupa gambar lan pananggape mitra tutur bias diweruhi saka komenan kang wis ana ing saben postingan.

Analisis kang ana ing sajrone panliten diwatesi saka anane dheskripsi ngenani lageyane panutur lan pananggape mitra tutur sajrone akun instagram @ketoprak_jowo. Akun kasebut ngamot bab kang gegayutan marang maksud panutur anggene mosting saben postingan mligine bab pitutur. Dhata kang dijupuk ora kabeh ananging njupuk dhata kang dianggep makili sajrone akun instagram @ketoprak_jowo. Amarga panliten iki ngadharake bab tindak tutur mula dhata sajroning panliten iki awujud gambar kanthi isi postingan lan uga komentar para pamaca kang ana ing akun instagram @ketoprak_jowo. Dhata kang makili kalebu dhata kang ngandhut pitutur mawa gambar utawa teks. Postingan liya saliyane pitutur kayata humor, iklan, informasi liyane ora didadekake minangka objek panliten.

Watese Panliten

Wewatesane panliten sajroning panliten iki kalebu bab basa kang dianggo sajroning akun instagram @ketoprak_jowo, jinise tindak tutur adhedhasar lageyan panutur, jinise tindak tutur adhedhasar pananggape mitra tutur, lan konteks kang ana sajrone saben tuturan.

Ancase Panliten

1. Supaya mangerteni jinise tindak tutur nuturi adhedhasar lageyane panutur sajrone akun instagram @ketoprak_jowo.
2. Supaya mangerteni tindak tutur nuturi adhedhasar pananggape mitra tutur sajrone akun instagram @ketoprak_jowo.

Paedah Panliten

1. Paedah Teoretis

Asil panliten ngenani tindak tutur nuturi iki diajab bisa migunani kanggo nyengkuyung pangrembakane basa mligine ilmu pragmatik lan kajian tindak tutur mligine tindak tutur nuturi ing bebrayan.

2. Paedah Praktis

Asil panliten iki bisa menehi paedah tumrap pangrembakan materi ajar basa Jawa ing sekolah mawa pawiyatan luhur, mligine wicara Jawa. Asil panliten iki uga bisa kanggo dhasar pasinaon tumrap para pamaos sajrone nyinaoni basa Jawa, mligine bab tindak tutur nuturi kanthi adhedhasar lageyane panutur lan pananggape mitra tutur.

Panjentrehe Tetembungan

1. Tindak tutur yaiku Searle sajrone Wijana (1996: 17) ngandharake yen kanthi pragmatis saora-orajne ana telung jinis kang diwujudake dening panutur yaiku tindak lokusi, tindak ilokusi, lan tindak perlokusi.
2. Kagiyan cecaturan kang nduweni ancas ngandhani wong liya kanthi nudhuhake akibat saka isi pitutur kasebut diarani nuturi (Widada, 2001:807).
3. Miturut Keraf (2007: 113) njlentrehake yen gaya basa yaiku cara medharake pamikiran liwat basa sing khas kanggo nuduhake kapribadhen lan jiwa pangripta.
4. Solah bawa kang wis dadi pakulinan minangka teges saka lagehan utawa lageyan (Atmodjo, 1990: 184).
5. Pananggap saka tembung tanggap kang ateges gape yaiku nampa, ngrewes utawa nggatekake (Mangunsuwita, 2002:250). Mitra tutur bisa nanggapi kanthi nampa nindakake, nampa ora nindakake, nampik nindakake, lan nampik ora nindakake.
6. Kridalaksana (2008:134) ngandharake konteks yaiku perangan-perangan lingkungan masyarakat utawa sosial kang nduweni gegayutan karo pocapan tertamtu.
7. Akun Instagram @ketoprak_jowo nduwenni ancas kanggo ngandharake pawarta lan minangka salah sawijine medhia kreatifitas

kanggo narik pamaca supaya bisa ngetrepake tumindak becik ing saben dinane.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Konsep-konsep ing Panliten iki

Teges lan Titikane TTN

TTN lumrahe ditindakake dening wong kang luwih sepuh marang wong enom ananging uga ana wong enom kang nuturi wong sepuh amarga ing jaman saiki saben wong bisa nduweni kalepatan tanpa mandang umur lan jinis klamin. Panutur kang menahi tuturan marang mitra tuture nduweni pangajab supaya mitra tuture bisa nglakoni tumindak kang becik lan ora kleru anggene nemtokake dunungan. TTN sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* kalebu ing tindak tutur ilokusi dhirektif amarga nduweni daya pangaribawa kanggo mitra tutur supaya bisa nglakokake tumindak jumbuh karo kang dikarepake panutur (Searle sajrone Chaer, 2010:30)

Nuturi saka tembung tutur kang antuk ater-ater anuswara (n-) lan nduweni teges pangeling-eling, pamikir, crita, lan piwulang (Bausastra, 2018). Poerwadarminta (1939:617) ngandharake yen nuturi nduweni teges yaiku ngandhani utawa menahi pituduh. Dadi nuturi nduweni titikan yaiku ngandhani, menahi pituduh utawa wejangan marang wong liya supaya tansah nglakokake tumindak kang becik lan amrih ora kleru anggene nemtokake pilihan sajrone bebrayan.

Wujude Tuturan ing TTN

Ukara Carita

Miturut Wedhawati (2006:463) ukara carita yaiku ukara kang surasane awèh carita tawa ngrantam kedadeyan kang wis dumadi wiwit awal nganti pungkasan. Dene miturut Sasangka (2013:198) ngandharake yen ukara carita yaiku ukara kang isine nyritakake utawa ngandharake salah sawijine bab utawa salah sawijine kedadeyan marang wong liya.

- (1) Baksone wis dakpangan.
'Baksonya sudah saya makan'
- (2) Aku wis maca buku kuwi merga aku wis nyilih buku kuwi nang perpustakaan winginane.
'Saya sudah membaca buku itu karena saya sudah meminjam buku itu di perpustakaan kemarin'

Tuladha (1) lan (2) ing ndhuwur kalebu ukara carita kang diandharake mung sadherma awèh pawarta lan informasi marang wong kang dijak guneman.

Ukara Pitakon

Ukara kang diwedharake dening panutur lan ngemu surasa takon marang mitra tutur supaya antuk pawarta kang durung dimangerteni diarani ukara pitakon (Wedhawati, 2006:463). Ukara pitakon yaiku ukara kang ngenani wedhare gagasan manungsa kang kapengin mangerteni apa kang durung diweruhi (Antusuhono, 1953:130). Dene titikane ukara pitakon yaiku ing antarane nggunakake tembung apa, sapa, pira, ngendi, kepriye, kena apa, lan sapiturute.

- (3) Kowe apa wis mangan?
'Kamu apa sudah makan?'
- (4) Pira regane klambi kuwi?
'Berapa harga baju itu?'

Ukara (3) lan (4) ing ndhuwur kalebu ukara pitakon kang digunakake kang mangerteni apa kang durung diweruhi marang wong kang dijak guneman.

Ukara Pakon

Ukara kang surasane awujud prentah marang wong liya supaya bisa nindakake sawijine bab kang dikarepake dening panutur diarani ukara pakon (Wedhawati, 2006:463). Miturut Sasangka (2013:199) ngandharake yen ukara pakon yaiku ukara kang surasane awujud prentah supaya nindakake salah sawijine bab utawa salah sawijine pakaryan jumbuh kang dikarepake panutur.

Ukara nuturi uga bisa awujud kara pakon amarga panutur nduweni kekarepan supaya mitra tutur bisa lan gelem nindakake pakaryan utawa pituduh kang wis diandharake dening panutur. Adhedhasar andharan kasebut, mula ukara pakon bisa mujudake ukara kang bisa digunakake sajrone nuturi.

- (5) Ndang ngaliha!
'Cepat pergilah!'
- (6) Lawange aja ditutup!
'pintunya jangan ditutup!'

Tuladha (5) lan (6) ing ndhuwur kalebu ukara pakon kang surasane awujud prentah kang diandharake supaya wong kang dijak guneman bisa nglakoni pakaryan kang dikarepake.

Jinise Lageyane Panutur sajrone TTN

Jinise TTN adhedhasar lageyane panutur kaperang dadi papat yaiku kanthi blaka lan ora blaka uga langsung lan ora langsung. Kanthi blaka tegese panutur paring pitutur kanthi cara langsung tanpa ana tembung kang cetha. Ora blaka yaiku nuduhake sawijining pitutur kanthi cara nganggo basa utawa tembung liya kang durung cetha.

Langsung yaiku ukara pawarta kang nduweni fungsi kanggo nyatakake sawijine bab, ukara pitakon kanggo takon, lan ukara prentah kanggo ngongkon, ngajak, lan sapanunggalane. Ora langsung yaiku kudu nggoleki teges kang satemene ana sajrone tuturan.

Jinise Pananggape Mitra Tutur sajrone TTN

Wong kang nindakake TTN mesthi nduweni ancas supaya tuturane kang wis dipocapake ditanggepi dening mitra tutur. Jinise TTN adhedhasar pananggape mitra tutur kaperang dadi loro yaiku kang katampa lan katampik. Pananggape mitra tutur kang katampa nduweni titikan yaiku ana tembung “iya, inggih” sajrone cecaturan. Dene pananggape mitra tutur kang katampik nduweni titikan kanthi tembung “ora, wegah”.

Konteks Sajrone TTN

Miturut Tarigan (1985:6) pragmatik yaiku ilmu basa kang nyinaoni tumindak linguistik lan konteks. Halliday lan Hasan (1992:16) ngandharake yen konteks kahanan minangka papan langsung teks kasebut menahi piguna lan kanggo ngandharake apa wae panyebab tuturan. Konteks kang ana sajrone TTN nduweni daya pangaribawa kang gedhe. Konteks sajrone tuturan yaiku ana konteks sosial, struktur sosial, lan relasi sosial.

Moeliono lan Dardjowodjojo ngandharake yen konteks wacana kasusun saka pirang-pirang unsur kayata kahanan, panutur, mitra tutur, wektu, papan, adegan, topik kedadeyan, amanat, kode lan saluran (Djasudarma, 1994:29). Konteks sosial yaiku relasi sosiokultural kang njangkepi sesambungan panutur karo mitra tutur nalika nindakake proses pacaturan. Struktur sosial yaiku kalungguhane panutur lan mitra tutur sajrone panguripan bebrayan kang bisa dideleng saka status ekonomi sosial, jinis kelamin, umur, lan jabatan. Dene relasi sosial yaiku sesambungan sosial antarane panutur lan mitra tutur kayata sesambungan kulawarga, paseduluran kang rumaket lan ora rumaket, kekancan kang rumaket lan ora rumaket, sesambungan tangga cedhak lan adoh, lan sesambungan marang wong liya kang asipat ora dikenal. Kahanan sosial minangka paugeran ing papan masyarakat kang kaperang dadi loro yaiku kahanan resmi lan kahanan ora resmi.

Akun Instagram @ketoprak_jowo

Akun instagram @ketoprak_jowo yaiku salah sawijining akun ing medhia sosial instagram kang lagi misuwur lan wis ana wiwit taun 2015 kanthi postingan kaping pisan yaiku tanggal 17 Agustus 2015. Akun kasebut ana ing jagading maya kurang luwih wis patang taunan. Akun instagram

@ketoprak_jowo nduweni *followers/pengikut* yaiku ana 671 ewu panganggo akun instagram. Akun iki saben dinane ngupload postingan kang ngamot bab humor, pitutur, lan iklan. Basa kang dianggo ing akun kasebut yaiku basa campuran antara Basa Indonesia lan Basa Jawa.

Teori ing Panliten Iki

Teori kang dianggo yaiku teori Searle. Sadurunge, Austin kang merang tindak tutur dadi telung tipe yaiku tindak lokusional, ilokusional, lan perlokusional. Tindak lokusional yaiku tuturan kang nduweni teges lan gampang dimangerteni. Tindak ilokusional yaiku tuturan kang dianggo njaluk mitra tutur supaya nglakokake pakaryan utawa fungsi basa. Austin merang tindak perlokusional dadi loro yaiku performatif lan konstatif. Tindak perlokusional yaiku *efek* saka tuturan kang diasilake. Murid Austin yaiku Searle nerusake kajane gurune kanthi ngandharake yen kabeh tuturan asipat performatif lan nduweni limang klasifikasi yaiku komisif, deklaratif, dhirektif, ekspresif, lan representatif. Searle (sajrone Rahardi, 2005; 35-36) kang nggolongake tindak tutur dadi telu yaiku lokusional, ilokusi, lan perlokusional. Banjur Searle nglasifikasikake tindak tutur diperang dadi lima yaiku asertif, dhirektif, ekspresif, komisif, lan deklaratif. Panliten kang ngrembug bab TTN sajrone akun instagram @ketoprak_jowo kalebu tindak tutur ilokusi dhirektif.

METODHE PANLITEN

Titikane Panliten

Jinise panliten kalebu panliten basa kanthi nggunakake dheskriptif lan kualitatif. Panliten diarani dheskriptif amarga sajrone panliten nduweni ancas kanggo ndheskripsikake wujud tindak tutur kang ana ing saben tuturan. Kualitatif amarga panliti bisa mbiji sawijine kahanan lan nduweni kuwasa kanggo nemtokake samubarang jumbuh karo punjere panliten. Semono uga panliten iki bakal njlentrehake pola-pola lan tatarane Tindak Tutur Nuturi sajrone akun instagram @ketoprak_jowo kang digayutake karo konteks tindak tutur.

Ubarampene Panliten

Ing subab iki diandharake ngenani ubarampe panliten. Ubarampe ing panliten iki yaiku (1) sumber dhata, (2) dhata, lan (3) instrumen.

Sumber Dhata

Miturut Sudaryanto (1993:3) ngandharake yen sumber dhata yaiku bab apa wae kang bisa ngasilake dhata kang dikarepi. Sumber dhata

sajroning panliten iki yaiku *akun instagram @ketoprak_jowo*. Akun *instagram @ketoprak_jowo* bisa diarani sumber dhata amarga sakabehane dhata kang arupa *screenshot postingan* ana ing akun kasebut wiwit tanggal 6 September 2017 nganti 23 Oktober 2018. *Screenshot postingan* kang ngamot bab pitutur kuwi sing bakal dijlentrehake ing panliten iki.

Akun instagram @ketoprak_jowo dhewe kalebu akun ing medhia sosial *instagram* kang lagi misuwur lan wis ana wiwit taun 2015 kanthi postingan kaping pisan yaiku tanggal 17 Agustus 2015. Akun kasebut ana ing jagading maya kurang luwih wis patang taunan. *Akun instagram @ketoprak_jowo* nduweni *followers/pengikut* yaiku ana 671 ewu panganggo akun *instagram*. Akun iki saben dinane ngupload postingan kang ngamot bab humor, pitutur, lan iklan. Basa kang dianggo ing akun kasebut yaiku basa campuran antara Basa Indonesia lan Basa Jawa.

Dhata

Dhata kang dianggo sajrone panliten iki arupa dhata sekundher yaiku dhata kang saka medhia sosial yaiku *akun instagram @ketoprak_jowo*. Miturut Sudaryanto (1993:11) dhata sekundher yaiku dhata dhata kang asale saka medhia liyane kayata medhia sosial, kalawarti, buku, koran, lan sapanunggalane. Sesambungan karo bab mau, uga diandharake dening Moleong (2012:6) yen panliten kualitatif mujudake panliten kang ngadharake kedadeyan-kedadeyan ngenani apa kang dialami manungsa minangka subyek panliten. Subyek panliten mau kayata solah bawa, panemu, motivasi, kanthi cara holistic dijabarake sajrone tembung-tembung lan basa. Subyek mau adhedhasar konteks alamiah lan nggunakake metode ilmiah.

Instrumen Panliten

Instrumen kang digunakake sajrone panliten iki ana loro yaiku instrumen utama lan instrumen panyengkuyung. Instrumen utama ing panliten iki yaiku panliti minangka pawongan kang nggolek, nyaring, lan njlentrehake dhata. Mula saka iku panliti dadi instrumen utama sajrone panliten dheskriptif kualitatif. Panliti bisa mbiji sawijine kahanan lan nduweni kuwasa kanggo nemtokake samubarang. Dene instrumen panyengkuyung yaiku instrumen kang didadekake minangka penyengkuyung sajrone panliten kayata jaringan dhata kanggo nggolek dhata ing jagading maya, HP kanggo mantau saben-saben postingan supaya luwih *uptodate*, piranti tulis kanggo nyathet bab kang wigati, lan laptop kanggo ngetig asile panliten.

Tatacarane Panliten

Isine tatacarane panliten iki ana telu yaiku (1) tatacarane ngglumpukake dhata, (2) tatacarane njentrehake dhata, lan (3) tatacarane nyuguhake asil panliten.

Tatacarane Nglumpukake Dhata

Pangumpulan dhata bisa lumantar medhia lan cara apa wae. Sajrone panliten iki, panliti ngumpulake dhata saakeh-akehe sajroning *akun instagram @ketoprak_jowo* banjur nyaring dhata migunakake teknik semak lan teknik *screenshot*. Teknik semak yaiku panliti nyemak siji mbaka siji dhata kang gegayutan marang bab pitutur. Teknik *screenshot* yaiku teknik kanthi njupuk gambar saka *tampilan layar* nganggo piranti *komputer* utawa *hp*. Teknik iki njupuk gambar saka *tampilan digital* banjur dioperasikake karo sistem utawa *software* sajrone *komputer* utawa *HP*.

Metodhe dhokumentasi kalebu ana ing sajrone teknik *screenshot* amarga metodhe dhokumentasi yaiku metodhe kang asale saka cathetan kang wigati saka lembaga utawa organisasi lan sapiturute. Metodhe kasebut wigati banget sajrone panliten amarga minangka kagiyatan kanggo njupuk gambar kanggo nguwatake asile panliten dening panliti. Metodhe pangumpulan dhata kasebut kanthi ndhokumentasikake saben *postingan* kang ngamot bab pitutur sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* arupa *screenshot*. Banjur dhata-dhata kasebut diperang adhedhasar lageyane panutur lan pananggape mitra tutur sajrone tindak tutur nuturi ing *akun instagram @ketoprak_jowo*. Dhata kang wis dilumpukake lan diperang kasebut banjur dijlentrehake kanthi cara dheskriptif.

Status kahanan sosial bisa diperang dadi loro yaiku kahanan resmi lan ora resmi. Ing TTN sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* wis cetha yen nganggo kahanan ora resmi. Dhata-dhata kang wis digolongake miturut konteks banjur dilumpukake adhedhasar jinis lageyane panutur lan pananggape mitra tutur sajrone tindak tutur nuturi ing *akun instagram @ketoprak_jowo*.

Tatacarane Njlentrehake Dhata

Sajrone panliten iki, dhata diolah kanthi metodhe kategoris yaiku njlentrehake dhata kanthi nemokake kategori lan tipe pocapan. Metodhe dheskriptif yaiku tata carane njlentrehake dhata kanthi nganggo tetembungan, dudu arupa angka kang bisa menehi katrangan utawa andharan panliten adhedhasar dhata kang diasilake saka subjek panliten (Azwar, 1998:126).

Adhedhasar konteks kang ngamot bab peranan struktur sosial, struktur sosial kaperang dadi struktur

sosial umur, jinis klamin, struktur sosial ekonomi, relasi sosial, lan kahanan sosial. Perangan struktur sosial umur dibedakake dadi telu yaiku umur bocah (UB), umur enom (UE), lan umur tuwa (UT). Saka perangan struktur sosial ekonomi ana status ekonomi sosial cendhek (SESC), status ekonomi sosial sedhengan (SESS), lan status ekonomi sosial dhuwur (SESD). Ing perangan jinis klamin diperang dadi loro yaiku lanang lan wadon. Relasi sosial sesambungan kaperang dadi relasi sosial cendhek (RSC) lan relasi sosial adoh (RSA). Kahanan sosial diperang dadi loro yaiku resmi lan ora resmi.

Tatacarane Nyuguhake Dhata

Tatacarane nyuguhake asil panliten kang awujud laporan observasi ngenani tindak tutur nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*. Asil panliten dijlentrehake kanthi metodhe informal. Metodhe informal yaiku ngandharake dhata kanthi nggunakake basa (Sudaryanto,1993:144). Dhasar kang dianggo sajrone panliten yaiku lageyane panutur lan pananggape mitra tutur kanthi landhesan konteks sosial. Banjur dhata kang wis digolongake miturut golongane digayutake marang konteks sosial. Pungkasane dhata bisa disuguhake kanthi jangkep lan rinci antarane teks lan konteks. Teks kang ana arupa wedharan tindak tutur nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* yaiku cecaturan lumantar postingan sajrone akun antarane panutur lan mitra tutur. Konteks sosial kang dijlentrehake ngenani struktur sosial, relasi sosial, lan kahanan sosial.

ANDHARAN ASILE PANLITEN

TTN adhedhasar Lageyane Panutur

a. Langsung Blaka

- 1) P : Sing mepeng olehmu kerja, Rausah kakean ngurusi uripe wong liya, Apa maneh hobi bondhomu sing ora sepira, Mengko uripmu malah dadi rekasa.
 MT : manuutttt..
 MT : Seng penting semangat.
 MT : Mbendino kerjo orak sugeh”, kyok ngredit SEPOR sak REL’e.
 Kon : P aweh wejangan marang MT supaya mepeng anggene kerja lan ora ngurusi uripe wong liya.
- 2) P : Opo sing wes ono kuwi lakonono, Opo sing durung ono Aja di arep-arep, Saiki semelehke ati lan pikiranmu.
 MT : Turu sek! Sesok ben kuat menghdpi kenyataan.

- MT : Nek durung ono sing iso di jak #2019halal yowessss.
 MT : Sing pnting golek jalan terooos yo mba.
 Kon : P aweh wejangan marang MT supaya nglakoni apa wae kang isih ana lan uga bisa nyemelehake ati lan pikirane supaya ora ngarep-ngarep apa kang isih durung ana.

Dhata TTN (1) ing ndhuwur dituturake dening admin *akun instagram @ketoprak_jowo* minangka wong kang luwih tuwa marang wong kang luwih enom. Status ekonomi sosial kalorone yaiku status ekonomi sosial cendhak lan relasi sosiale adoh antarane wong liya amarga sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* ana ewonan *followers* kang wis paring *comment* ing saben-saben postingan. Dene kahanan sosial kang ana ing tuturan kasebut yaiku ora resmi. P uga nindakake TTN kanthi cara blaka awit tanpa nganggo abang-abang lambe kabukten saka anane ukara “Sing mepeng olehmu kerja” ateges P nuturi MT bab pakaryan supaya MT tansah ngupaya lan fokus ing pakaryane. Sajrone tuturan kasebut ngamot relasi sosial ora langsung amarga dituturake lumantar medhia sosial yaiku akun *instagram @ketoprak_jowo*. Ukara kang digunakake sajrone tuturan yaiku awujud ukara pakon kabukten kanthi anane tembung “ora usah” sajrone ukara “Sing mepeng olehmu kerja, ra usah kakehan ngurusi uripe wong liya”. Ukara kapisan gayut marang ukara kapindho saengga ndadekake ukara kang ana ing tuturan kasebut kalebu ukara pakon. P nindakake tuturan kasebut amarga digayutake marang kahanan jaman saiki kang akeh wong sing senengane ngurusi uripe wong liya kamangka uripe dhewe isih durung mulya. P menehi wejangan marang MTe supaya luwih ngutamakake kamulyane awake dhewe lumantar kerja sing mepeng saengga ora susah nalika urip ing bebrayan. P nggayutake kahanan kasebut karo kahanan MT ing tembe mburine yen tetep isih ngurusi uripe wong liya yaiku bisa ndadekake uripe luwih rekasa. Ing kene P nganggo basa ngoko awit relasi sosial kang adoh antarane wong kang padha-padha ora kenale. Dene MT nggunakake basa campuran kanthi anane tembung :*semangat*”

Dhata TTN (2) ing ndhuwur dituturake dening admin *akun instagram @ketoprak_jowo*

minangka wong kang luwih tuwa marang wong kang luwih enom. Ing tuturan kasebut bisa dituturake ing status ekonomi sosial cendhak lan sedhengan lan relasi soziale adoh antarane wong liya amarga sajrone akun instagram @ketoprak_jowo ana ewonan *followers* kang wis paring *comment* ing saben-saben postingan. Dene kahanan sosial kang ana ing tuturan kasebut yaiku ora resmi. P nindakake tuturan kanthi cara blaka awit tanpa anane abang-abang lambe. Ing kene P nuturi bab panguripan supaya MT tansah ngupayakake bab apa wae kang wis ana lan MT bisa nglakoni bab kasebut kanthi ati lan pikiran kang adhem. Ing kene P nggunakake ukara pakon awit anane tembung “lakonana” ing ukara kapisan lan nggunakake ukara kang asipat menging kanthi anane tembung “aja” ing ukara kapindho. Ing ukara katelu banjur nggunakake ukara pakon maneh kanthi ngongkon MT supaya tansah nyemelehake ati lan pikirane supaya bisa fokus marang bab kang lagi ditindakake. Tuturan nuturi kasebut jumbuh marang kahanan saiki yaiku akeh wong kang ambisi marang salah sawijine bab saengga ngrampungake pakaryan utawa masalah kanthi nggunakake ati lan pikiran kang panas saengga apa wae kang lagi ditandang dadi tambah ruwet. Ing kene P nggunakake basa ngoko awit relasi sosial adoh ing antarane wong kang padha-padha ora kenale. Dene MT nggunakake basa campuran kanthi anane tembung “kuat menghadapi kenyataan”.

b. Langsung Samudana

- 3) P : Rejeki sing wes diparingi karo gsti pengeran kuwi genah cukup kanggo urip. Nanging kabeh mau genah ora cukup yen kanggo nuruti gayane urip.
- MT : mathuk pak
- MT : leres min
- MT : sugeng enjing lur la nek nurti garane urip bok nganti ngadol warisan mbeh ne gak bakalan cukup tapi go nrti keperluan yo cukup. Jangan nuruti keinginan.
- Kon : P aweh wejangan marang MT supaya tansah bersyukur jalaran apa kang dibutuhake wis dicukupi dening Gusti Pengeran.

Dhata (3) ing ndhuwur dituturake dening admin akun instagram @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong tuwa. Status sosial ekonomine cendhak lan relasi soziale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Dene tuturane panutur kalebu tuturan samudana langsung marang mitra tuture. Samudana jalaran nggunakake abang-abang lambe lan langsung amarga dituturake lumantar ukara pakon. Ing dhata (3) panutur nduweni karep kang samudana. Sajrone TTN kasebut dituturake yen nalika diwenahi rejeki kuwi wis sarwa cukup yen kanggo urip dudu kanggo nuruti gayan urp kang ateges kanthi nduweni teges liya yaiku panutur menging mitra tutur supaya ora nduwe watek kang kaya mangkono. Rejeki kang wis ana kuwi wis sakpantese disyukuri. Dudu malah ngrasa yen isih panggah kurang wae, semono uga bab nalika nggunakake rejeki kasebut kanggo tumindak becik. Yen ta nggunakake rejeki kang ana kanggo tumindak becik kayata nggunakake kanggo urip sing migunani, rejeki kang wis ana kuwi wis dirasa cukup kanggo urip nanging yen digawe kanggo nuruti gayane urip ora bakal cukup. Ora cukup amarga manungsa dhasare nduweni kekarepan kang akeh mula kudu pinter nggunakake rejekine, yen ta ora pinter bakal dikalahake karo watek egoise sing sembarang-mbarang njaluk kudu sarwa kacukupan. Jumbuh marang kahanan saiki kang akeh wong katon sarwa wah ananging bandha kang dinduweni dudu asile nyambut gawe halal ananging lumantar tumindak ala.

c. Ora Langsung Blaka

- 4) P : Pertengkaran ning njerone rumah tangga kuwi wes biasa, tapi ojo perkoro uwong ke tiga, mergo awak dewe sing berbuat dosa tapi anak sing akhire menderita.
- MT : kelingan wong tuwoku malahan. Aku seng dadi Korban
- MT : ojo sampek
- Kon : P aweh pitutur marah MT jalaran akeh pacobaning omah-omah lan akire ngurbanake anak.

Dhata (4) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong kang padha tuwane. Status sosial ekonomine

cendhak uga sedhengan. Dene relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Dene tuturane panutur kalebu tuturan blaka ora langsung marang mitra tuture. Blaka jalaran ora nggunakake abang-abang lambe lan ora langsung amarga dituturake lumantar ukara crita kanthi nuduhake yen tukaran sajrone omah-omah kuwi kalebu biasa dumadi. Panutur ing kene nduweni karep supaya mitra tutur tansah ngeman omah-omahe. Pancen bener yen asring tukaran anangig aja nganti tukaran amarga wong katelu utawa nduweni pawongan liya ing mburine bojo. Jalaran kahanan mangko asring ditemoni ing jaman saiki. Panutur meling yen tumindak ngono iku kalebu ala lan ngrugikake wong liya mligine anak kang isih durung ngerti apa-apa. Ora sithik anak kang ora bisa nampa yen wong tuwan pegatan amarga wong katelu. Bab kasebut uga ora apik kanggo psikologise anak. Mula saka pitutur kasebut, panutur pesen yen aja nganti mitra tutur nglarani ati anak lan bojone among gara-gara wong katelu.

d. Ora Langsung Samudana

- 5) P : Sepiro gedhene klerumu karo bojo lan kancamu ijeh ono sing jenenge mantan bojo lan konco. Nanging sepiro gedhene klerumu karo wong tuwo, Ora ono sing jenenge mantan anak.
- MT : ojo smpe lali dongakne wong tuwo
- MT : aku males nek ngomong ngene iki. soale sing jenenge barang disambung kuwi yen ora cocok kuwi tetep ora gathuk.
- MT : setuju
- MT : betul min, ora ono bekas anak to bekas wong tuwo.
- Kon : P nuturi MT supaya tansah sabar amarga sak elek-eleke tumindake anak marang wong tuwa, wong tuwa tetep nganggep kita anake.

Dhata (5) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong kang padha tuwane. Status sosial ekonomine cendhak uga sedhengan. Dene relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Dene tuturane panutur kalebu tuturan samudana ora langsung marang mitra tuture. samudana jalaran nggunakake abang-abang lambe lan ora langsung amarga dituturake lumantar ukara crita. Samudana ing kene jalaran panutur

nganggo abang-abang lambe utawa ora langsung ing isi pitutur. TTN kasebut bisa diandharake yen panutur nuturi mitra tutur supaya tansah legawa marang anak. Ateges yen anake nduweni tumindak salah, ora sakpantes wong tuwa ngedohi anak. Amarga ora ana kang jenenge mantan anak. Dene anak nglakoni luput, wis kewajibane wong tuwa kanggo ngajari bab apik aln menehi dalan supaya masalah kang lagi diadhepi anak bisa rampung. Nalika ngadhepi anak uga tansah nganggo rasa sabar. Ing jaman saiki akeh wong tuwa kang luwih nggedhekake ego ne dadi saben anak nduweni masalah, anak dijarke supaya bisa ngrampungake masalah dhewe.

TTN adhedhasar Pananggape Mitra Tutur kang Katampa

- 6) P : Yen kowe drung iso gawe senenge wong tuomu, setidake kowe ora nggawe uwong tuamu sedih, apa maneh sampek nangis,”
- MT : sugeng enjing ugi. Setuju pake buangeett
- MT : nyuwun ngapuro yo ma
- Kon : P nuturi MT supaya ora nglarani atine wong tuwa.

Dhata (6) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang umur enom lan umur bocah. Tuturan kasebut uga kalebu tindak tutur blaka amarga ora ana abang-abang lambe, panutur langsung nuturake pitutur bab rasa tresna marang wong tuwa. Panutur ing kene nduweni karep supaya mitra tutur bisa ngangkat drajate wong tuwane saengga bisa tansah nggawe bungahing atine wong tuwa. Pananggape mitra tutur ing dhata kasebut yaiku kanthi nampa. Panampane mitra tutur yaiku kanthi nyarujuki pitutur kasebut. Mitra tutur nggunakake basa campuran kanggo mangsuli pitutur panutur. Mitra tutur nampa pitutur kasebut jalaran pitutur kang diandharake dening panutur ngrembug bab katresnane marang wong tuwa. Pitutur kasebut luwih bisa ditampa dening mitra tutur amarga gegayutan marang wong kang paling cedhak marang mitra tutur. Mitra tutur nampa pitutur kanthi nyethakake tembung sarujuk sajrone cecaturan. Saliyane iku mitra tutur uga nampa kanthi njaluk sepura marang wong tuwane. Mitra tutur nyetahakake wujud panampanane lumantar tembung-tembung kang cetha.

- 7) P : Wong ning ndonya iki ora iso juk-ujuk sukses, mesti yo ono usaha lan pacobo, intine ojo nyerah!! Selama sirahmu isih temumpang ning awak,

- awak rogone isih sehat, ora oleh pantang sambat lan ngersulo, kudu kuat olehe Berjuwang.
- MT : sugeng berjuwang
- MT : ancen bener nk dunyo iki ora ono sng terus ujug-ujug moro2 tiba2.. kabeh msti nglewati rintangan.. sugeng enjing monggo semangat.. makaryo
- Kon : P nuturi MT supaya tansah mepeng anggene nyambut gawe jalaran cakcakan kamulyan kudu ngliwati pacoban kang maneka werna.
- 8) P : Nek awakmu tau gagal kuwi lumrah, Jenenge menungso ora ono sing sempurno, Panggone luput lan salah kuwi wes kodrate menungso, Nek dino wingi kowe gagal, Yo dino iki ojo dibaleni maneh, Lewato dalan liyo utowo coro liya spoyo ora gagal ke dua kaline, Sing penting sabar, sareh lan sumeleh.
- MT : sabar pol ngadepi kepahitan lur
- Kon : P nuturi MT supaya MT ora nyerah yen nemoni pacoban sajrone lumakune urip.
- 9) P : Tuhan nyiptakake kuping loro ben awakmu iso ngrungoke saka dua sisi, aja nyimpulno masalah saka uwong sing wes ninggalno kowe demi wong liya, senjata kowe tresno, aja mbarke awakmu terluka maneh demi alasan sing podho.
- MT : njih suwun banget sgt pencerahanipun
- Kon : P nuturi MT supaya tansah nggunakake panca driyane kanggo urip supaya apa kang sejatine salah bisa waton salah semono uga bab becik.

Dhata (7) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong enom lan wong tuwa. Status sosial ekonomine cendhak lan relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Dene tuturane panutur kalebu tuturan blaka langsung marang mitra tuture. Blaka jalaran ora nggunakake abang-abang lambe lan langsung

amarga dituturake lumantar ukara pakon. Dhata TTN (7) mujudake pitutur wong tuwa marang wong kang umure isih ndek ngisore lan wis nduweni pakaryan. Panutur menahi wejangan yen kepengin urip mulya kudu berjuwang nganti apa kang dikarepke bisa kegayuh. Panutur nuturi kanthi nggayutake marang raga amarga ing jaman saiki uga akeh wong kang nduweni raga kang ora jangkep (*difabilitas*) bisa nggayuh kapenginane. Jalaran raga ora jangkep ananging mantep anggene nggayuh kapenginane kanthi tlaten lan mantep. Pananggape mitra tutur ing kene kalebu nampa lan mbenerake yen kepengin mulya pancen kudu wani rekasa amarga mesthi ana wae pepalang sajrone nggayuh kapenginan. Mitra tutur nggunakake ukara kanthi tembung kang ngamot basa liyan. Saka komen kang ana ing pitutur kasebut wis bisa didieleng kanthi gamblag yen mitra tutur nampa anggene panutur nuturi mitra tuture. Mitra tutur wis rumangsa lagi nandang kahanan kang kaya mangkono mulane mangsuli sugeng berjuwang akang ateges kepengin wong liya uga melu-melu semangat anggene nggayuh kapenginane. Wangsulane mitra tutur kanthi mbenerake uga bisa dimangerteni kanthi gamblag jalaran mitra tutur nambahi pitutur kang wis dituturake dening panutur yen satemene sajrone nggayuh kapenginan kuwi kudu ngliwati pepalang kang ana. Mitra tutur saliyane nampa kanthi mbenerake uga nambahi motivasi kanggo mitra tutur liyane supaya tetep semangat anggene niti kasuksesan. Mitra tutur kepengin mitra tutur liyane uga tansah nindakake pitutur kang diandharake dening panutur.

Dhata (8) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong enom/tuwa marang wong kang umure luwih enom. Status sosial ekonomine cendhak lan sedhengan. Dene relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Dene tuturane panutur kalebu tuturan blaka langsung marang mitra tuture. Ing dhata (8) panutur menahi wejangan yen ta manungsa kuwi ora ana kang sampurna, manungsa mesthi nduweni kakurangan mula yen manungsa ceblok kuwi wis lumrah sajrone nggayuh kapeginan. Yen ta wingi wis gagal, enggal tangi lan berjuwang maneh lan diupayakake supaya ora ceblok maneh. Panutur menahi pesen yen ta dalan

kuwi kebak lan asring cebloke, mula kudu bisa golek dalan liyane. Senajan pepalang mesthi ana terus nanging kudu diadhepi kanthi sabar sareh, lan kanthi pamikir kang sumeleh. Mitra tutur nalika diwenahi pitutur kasebut yaiku kanthi nampa pitutur kang wis diandharake. Panampane mitra tutur lumantar basa liyane. Panutur nggathukake antarane basa Jawa lan uga basa Indonesia. Saka wangsulan kang wis diandharake dening mitra tutur wis cetha yen mitra tutur wis sabar nalika nandang perkara sajrone pitutur kang wis diandharake dening panutur. Mitra tutur ngrasa yen pitutur kasebut wis leres lan gathuk marang uripe mula kanthi cetha mitra tutur mangsuli kaya mangkono.

Dhata (9) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong enom/tuwa marang wong kang umure luwih enom. Status sosial ekonomine cendhak lan sedhengan. Dene relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Panutur nuturi kanthi nggayutake perkara kang ana karo pigunane panca driya. Ateges manungsa wis diwenahi kuping loro, utuk, lan liyan-liyane mula kabeh bab perkara kang ana uga tansah dimangerteni apik-apik. Ora njupuk lan gawe dudutan masalah dhewe ananging uga bisa lumantar wong liya. Ngrungokake lan nggatekake wangsulan-wangsulan saka wong liya gegayutan marang perkara kasebut saengga nalika nandang masalah lan pungkasané nuwuhake solusi, mitra tutur ora gawe susahe liyan. TTN ing kene dipunjerake ing bab katresnan. Panutur nuturi supaya ora amung manut karo kandhane wong sing kang tau ninggal mitra tutur. Panutur meling ngene amarga panutur wegah yen mitra tutur kena *cinta buta* kang ndadekake mitra tutur mesthi manut apa kang dituturake dening mantane mitra tutur lan pungkasané bisa nglarani atine mitra tutur maneh. Pananggape mitra tutur ing kene yaiku kanthi nampa pitutur kasebut. Mitra tutur ndadekake pitutur kasebut minangka panuduh sajrone uripe. Saka wangsulane mitra tutur kasebut bisa diweruhi yen pitutur kang diandharake dening panutur wis bener pancen dumadi ing jaman saiki lan bener anane yen ditampa dening akal. Ora lali uga mitra tutur ngucapake atur panuwun amarga wis diwenahi wejangan kang becik lan migunani tumrap uripe.

Mitra tutur nggunakake basa campuran kanggo mangsuli pitutur kasebut.

TTN adhedhasar Pananggape Mitra Tutur kang Katampik

- 10)P : Awak dewe urip iki diajari dudu kepiye kowe nek diantem iso mbales, nanging senajan kowe diantem kiwo tengen tetep iso NGADEG JEJEG.
- MT : lha opo reco kok kon jejeg ngadeg?
- MT : yo loro kok gk bls
- MT : yo nek iso didak sikile balese ngidak das e
- MT : halah, nak dikoplok yo mbales to cuk!! Maling nek dikoploke endo mosok wong bener dikplok mung anteng
- MT : ha yo kudu di bales. Ngpaian kakean ita-itu
- Kon : P nuturi MT supaya bisa bangkit maneh senajan ana pepalang kang abot.

Dhata (10) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong kang padha tuwane. Status sosial ekonomine cendhak. Panutur menahi pitutur bab panguripan yen mitra tutur lagi dilarani dening liyan mula aja males dendam marang wong kang wis gawe larane dheweke. Pananggape mitra tutur yaiku kanthi cara nampik pitutur kasebut. Panampik e mitra tutur yaiku kanthi cara ngentahi isi pitutur kasebut. Mitra tutur ngentahi jalaran ukarane panutur kang nggunakake tembung ngantem ing pitutur. Ngantem idhentik karo tumindak keras kang biasane dicakake karo wong kang nduwe kapribaden tempramen. Mitra tutur ora trima yen dheweke meneng wae nalika ngantem lan ngrasa kudu gentian anggene males anteman kuwi mau supaya wong kang nganem dheweke ora akkehan polah maneh. Tegese uga menahi pelajaran kanggo wong kang wis nglarani dheweke.

- 11)P : Aku diajari wong tuaku ora mbales merga dendam. Diajari nerimo pas lagi opo anane. Diajari mesem pas lagi sak loro-lorone. Aku yo diajari meneng pas di omong-omongne, lan aku ora diajari nglarani pas aku dilarani.
- MT : lak aku d idek sikilku gantian tak serampang sikile
- MT : wong tuaku keras loor.. nek aq gk

nglarani malah dilarani dwe.

Kon : P nuturi MT supaya ora tau mbales dendam nalika digawe lara marang liyan.

Dhata (11) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang wong kang padha tuwane. Status sosial ekonomine cendhak,. Dene relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Mitra tutur ing kene yaiku *followers* sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* kang wis males pitutur kang wis diandharake panutur. Panutur menehi pitutur bab panguripan yen mitra tutur lagi dilarani dening liyan mula aja males dendam marang wong kang wis gawe larane dheweke. Mitra tutur kudu bisa bangkit saka cebloke kuwi mau. Pananggape mitra tutur yaiku kanthi cara nampik pitutur kasebut. Panampik e mitra tutur yaiku kanthi cara ngentahi isi pitutur kasebut. Mitra tutur ora trima yen dheweke ora bisa males dendam marang wong liya. Mitra tutur nduweni kekarepan yen saumpama dheweke diidek sikile, mitra tutur bakal males nyrampang ateges mitra tutur bakal males tumindake wong liya kanthi luwih parah lan lara maneh. Uga ana wangsulan kang nggayutake wong tuwa kayata yen mitra tutur ora dilarani jebule malah wong tuwane dhewe sing nglarani mitra tutur. Bab kasbut uga kalebu nampik kanthi ngece isi pitutur. Panutur nyontoni pitutur kanthi nggayutake marang wong tuwa lan mira tutur uga ngece kanthi cara nggayutake marang wong tuwa.

- 12)P : Urip pisan rasah manja, sandang sak tekane, papan sak iyupe, pangan sak onone.
- MT : nek wes ra kuat tlp BRI min. Ben podo koncone
- MT : berarti enek watu yo emploken
- MT : gawe yantai ae, ngalor ngidl yangking arit wkwk
- MT : papan sak kayune
- Kon : P nuturi MT supaya tansah nrima ing pandum.

Dhata (12) ing ndhuwur dituturake admin @ketoprak_jowo minangka wong tuwa marang enom. Status sosial ekonomine cendhak,. Dene

relasi sosiale adoh amarga dituturake lumantar akun instagram @ketoprak_jowo. Kahanan sosial sajrone tuturan kasebut yaiku ora resmi. Mitra tutur ing kene yaiku *followers* sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* kang wis males pitutur kang wis diandharake panutur. Panutur menehi pitutur bab panguripan yen ta kudu nrima in pandum nalika urip ing donya Mitra tutur kudu bisa bangkit saka cebloke kuwi mau. Pananggape mitra tutur yaiku kanthi cara nampik pitutur kasebut. Panampik e mitra tutur yaiku kanthi cara ngentahi isi pitutur kasebut. Wangsulan kapisan digayutake marang utang ing bank jalaran ing jaman saiki wong sing luwih mentingne gaya urip luwih asring golek utangan tinimbang usaha dhewe. Wangsulan kaloro yaiku nggayutake ukara “pangan sak onone”, mitra tutur mangsuli kanthi ngemplok watu. Bab kasebut kalebu ngentahi jalaran nggayutake panganan marang samubarang kang ora bisa dipangan. Wangsulan kaping telu yaiku kanthi digawe santai lan nyepelekake pitutur kasebut sing penting yen wis ora bisa urip apa anane kari ngalor ngidul karo nggawa arit kang ateges dadi gendheng. Wangsulan kang pungkasan yaiku uga ngentahi jalaran ana tembung papan ing ukarane panutur. Banjur mitra tutur ngentahi tembung papan kanthi njangkepi “sak kayune” kang ateges mitra tutur ora ngreken pitutur kasebut lan diplesetake marang bab liya.

Asile Panliten

Saka andharan lan jlentrehan asil panliten ing ndhuwur bisa diweruhi jinis-jinis tindak tutur nuturi adhedhasar lageyane panutur lan pananggape mitra tutur sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*. Jinise tindak tutur nuturi adhedhasar lageyane panutur bisa diperang dadi papat lan pananggape mitra tutur bisa diperang dadi loro.

Adhedhasar lageyane panutur kang ana sajrone objek panliten, lageyane panutur bisa ditemtokake dening sumber. Sumber kang ana sajrone panliten iki yaiku pocapan. Sumber saka pocapan bisa diweruhi lumantar *postingan* kang wis di-*upload* dening panutur ing *akun instagram @ketoprak_jowo*. Pocapan kang ana sajrone *akun* kasebut ana kang ngamot bab humor, bisnis, iklan, pitutur, lan sapanunggalane ananging kang diteliti ing panliten iki yaiku bab pitutur.

Solah bawane panutur utawa lageyane panutur ing panliten iki diperang dadi papat yaiku blaka, samudana, langsung, lan ora langsung. Kanthi blaka tegese panutur paring pitutur kanthi cara langsung

tanpa ana tembung kang cetha. Ora blaka yaiku nuduhake sawijining pitutur kanthi cara nganggo basa utawa tembung liya kang durung cetha. Langsung yaiku ukara pawarta kang nduweni fungsi kanggo nyatakake sawijine bab, ukara pitakon kanggo takon, lan ukara prentah kanggo ngongkon, ngajak, lan sapanunggalane kanthi langsung ananging kudu nggoleki teges kang satemene ana sajrone tuturan.

Panutur kang uga minangka *admin akun instagram @ketoprak_jowo* anggene nuturi wong liya nggunakake lageyan panutur kang laras karo konteks kang lagi dumadi. Panutur minangka salah sawijine pawongan kang nduweni rasa peka marang kahanan ing sakiwa tengene saengga pitutur kang diasilake jumbuh klawan kahanan kang lagi dumadi. Lumrahe anggene panutur medhar pitutur kasebut kanthi blaka tanpa anane abang-abang lambe. Panutur ngandharake pitutur kanthi semono laras karo daya pikir bebrayan ing jaman saiki. Panutur kepengin yen pitutur kang wis diandharake kanthi blaka bisa luwih ditampa dening mitra tuture lan bisa dicakake sajrone panguripan bebrayan.

Tindak tutur nuturi kanthi langsung mujudake wujud deklaratif kang digunakake kanggo nggawe salah sawijine wedharan lumantar medhar sawijine bab marang mitra tutur. Tindak tutur nuturi kanthi langsung blaka mujudake tindak tutur nuturi kang nduweni ancas kanggo nyatakake pitutur ngenanani salah sawijine bab. Tindak tutur nuturi kanthi samudana bisa diarani ora mblakakake apa wae kang disengaja lan nduweni maksud kang didhelikake ing suwalike rerakiting tembu utawa ukara kanthi nggatekake konteks tartamtu kang ana. Tindak tutur nuturi ora langsung yaiku tuturan kang biasane ora bisa diwangsulni kanthi langsung ananging kudu nggoleki teges kang satemene ana sajrone tuturan. Tindak tutur nuturi kanthi ora langsung blaka mujudake tindak tutur nuturi kang nduweni ora bisa diwangsulni kanthi gampang nanging kudu bisa nggoleki teges kang samesthine ana ing sajrone pitutur kasebut. Tindak tutur nuturi kanthi ora langsung blaka mujudake tindak tutur nuturi kang nduweni ora bisa diwangsulni kanthi gampang nanging kudu bisa nggoleki teges kang samesthine ana ing sajrone pitutur kasebut. Pitutur kang ana bisa diwujudake lumantar simbol utawa ukara kang kasirat saengga mitra tutur kudu bisa nggoleki teges satemene pitutur kasebut. Tindak tutur nuturi kanthi ora langsung samudana diwedharake panutur marang mitra tutur lumantar ukara pitakon lan ukara crita. Kahanan sajrone tuturan iki kalebu ora resmi jalaran ing antarane panutur lan mitra tutur ora bisa kepethuk langsung

ananging dipocapake lumantar komenan kang ana sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*.

Banjur jinise tindak tutur nuturi adhedhasar pananggape mitra tutur diperang dadi loro yaiku katampa lan katampik. Pananggape mitra tutur kang katampa nduweni titikan yaiku ana tembung “iya” sajrone cecaturan. Dene pananggape mitra tutur kang katampik nduweni titikan kanthi tembung “ora, wegah”. Tindak tutur nuturi kang katampik awit mitra tutur ora ngajeni panutur. Anggone mitra tutur nampik tuturan uga ana alesane dhewe-dhewe.

Panganggone basa dening panutur sajrone tindak tutur nuturi iki awit nganggo variasi basa yaiku basa Jawa lan basa Indonesia. Panganggone basa panutur kalebu basa kang ora baku jalaran pitutur kang diandharake nggunakake basa kang gampang dimangerteni dening mitra tutur. Mitra tutur nggunakake variasi basa uga yaiku basa Jawa, basa Indonesia, lan basa Arab. Anane pananggap kanthi nggunakake basa Indonesia lan Arab jalaran mitra tutur kang ana sajrone tindak tutur nuturi iki ora amung wong Jawa ananging saka maneka wernane suku Indonesia kang wis paham anane tembung lan ukara basa Jawa. dene wong kang pancen wis ngerti basa Jawa, rata-rata nggunakake basa Jawa ngoko kanggo mangsulni pitutur panutur. saliyane kuwi, wong-wong jaman saiki wis jarang banget isa nggunakake basa krama kang pener mitutut sapa mitra tutur kang dijak guneman. Bab kasebut mujudake tingkat kasantunan sajrone tindak tutur nuturi.

Tindak tutur nuturi mujudake salah sawijine tindak tutur kang nduwnei daya kabecikan kanggo wong liya. Adhedhasar panutur nuturi mitra tuture jalaran panutur ora gelem yen mitra tutur nganti nglakokake tumindak kang ora bener. Panutur ing tindak tutur nuturi iki nuturi adhedhasar kahanan kang lagi dumadi ing sakiwa tengen urip. Mula pananggape mitra tutur ing tindak tutur iki kalebu gampang anggene nampa jalaran pancen ana ing panguripan bebrayan. panutur ngandharake pitutur lumantar basa kang gampang dimangerteni lan bisa ngranggeh atine mitra tuture supaya melok nglakokake tumindak kang becik.

Saka andharan ing ndhuwur, tindak tutur nuturi ora bisa uwal saka panguripan bebrayan. Kabeh perangan bebrayan mesthi ana kang nglakokake tumindak salah, mula wis lumrahe yen wong kang ana ing sakupenge bisa nuturi bab kabecikan. Saliyane lumantar wong cedhak, tindak tutur nuturi diandharake lumantar akun medhia sosial kang mesthi diduweni dening saben pawongan. Pakulinane pawongan jaman saiki yaiku sarwa nggunakake medhia dhigital lan jarang banget kanggo sesrawungan langsung marang wong liyane.

Mula tindak tutur nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* bisa ndadekake pawongan kang asring ndeleng medhia sosial bisa ketata atine kanggo tansah nglakokake tumindak kabecikan ing panguripan bebrayan.

PANUTUP

Dudutan

Sumber Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* nemtokake lageyane panutur sajrone nuturake pitutur. Lageyane panutur diperang dadi papat yaiku kanthi blaka, samudana, langsung, lan ora langsung. Panutur kang blaka langsung luwih akeh ditemoni ing panliten iki. Blaka lan langsung asring digunakake amarga dideleng saka objek panliten dhewe yaiku *akun instagram @ketoprak_jowo* kang wis misuwur saka taun 2017. Panutur kang uga minangka admin *akun instagram @ketoprak_jowo* nuturake pitutur kanthi nggunakake basa kang gampang dimangerteni dening wong liya mligine para pamelu akun kasebut. Basa kang dianggo kalebu basa campuran lan admin kang nyebar pitutur kasebut minangka wong Jawa kang mung ngerti basa Jawa sing asring digunakake sajrone bebrayan. Dene pitutur kang diandharake adhedhasar kahanan kang ana ing sakupenge utawa kang lagi njamur ing jaman saiki.

Pananggape mitra tutur uga ditemtokake karo lageyane panutur. Panutur sing nganggo cara blaka utawa cara kang tanpa nggunakake abang-abang lambe luwih bisa ditampa dening mitra tutur. Bab kasebut bisa lumrah jalaran basa kang dianggo luwih gampang anggene dimangerteni. Dene kang nggunakake abang-abang lambe, akeh kang nganggo bebasan lan para mitra tutur ana kang ora ngerti karo teges asline bebasan kasebut. Pitutur kang ditampa lan katampik gumantung kahanan kang dirasakake dening mitra tutur. Dene mitra tutur rumangsa pitutur kasebut laras karo kahanan kang tau dirasakake mula mitra tutur bakal nampa pitutur kasebut nanging yen mitra tutur rumangsa pitutur kasebut ora laras karo kahanan kang wis utawa durung dirasakake mula mitra tutur bisa nampik pitutur kasebut. Sajrone pananggape mitra tutur kang nampik pitutur ing panliten iki uga ana kang kalebu nerak norma sosial jalaran uga ana kang nggunakake tembung-tembung saru kang ora sakpantesse dipocapake ing medhia sosial marang panutur kang wis nuturi bab kabecikan.

Konteks sosial kang ana sajrone panliten iki miturut ilmu pragmatic yaiku anane struktur sosial, relasi sosial, status ekonomi sosial, lan kahanan sosial uga menahi daya pangaribawa tumrap tindak tutur nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo*. Umur enom lan umur tuwa mesthi nindakake kagiyatan pacaturan kang asipat

pitutur nanging kang luwih asring nuturi yaiku umur tuwa. Relasi sosial ing panliten iki kalebu relasi sosial adoh jalaran pitutur kang ana dituturake lumantar admin *akun instagram @ketoprak_jowo* marang *followerse* kang minangka mitra tutur. Mitra tutur kasebut yaiku *followers* akun kang kasebar sak jagading doya maya. Mula ora bisa diarani yen relasi sosiale kalebu cendhak. Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* uga asring katindakake ing sakupenge status sosial ekonomi cendhak lan sedhengan mligine cendhak. Kahanan sosial sajrone Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* kalebu kahanan ora resmi jalaran panutur lan mitra tutur nglakokake pacaturan lumantar medhia sosial akun *instagram @ketoprak_jowo*. Akun kasebut ora amung ngrembug bab pitutur wae ananging uga ngrembug bab humor lan liya-liyane. Mula bisa diarani ora resmi jalaran akun kasebut kalebu akun kang bisa digawe srana guyon ing jagade maya.

Pamrayoga

Panliten ngenani Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* adhedhasar lageyane panutur lan pananggape mitra tutur kanthi lelandhesan struktur sosial, relasi sosial, status ekonomi sosial, lan kahanan sosial isih akeh kang durung diteliti kanthi jeru lan rowa. Dhata kang kurang jangkep lan bab-bab liya kang dadi sumber anane panliten iki isih adoh saka tembung sampurna. Panliti rumangsa yen panliten Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* isih akeh kang kurang. Mula saka kuwi Tindak Tutur Nuturi sajrone *akun instagram @ketoprak_jowo* uga isih perlu diteliti lan dirembakake maneh supaya luwih sampurna.

KAPUSTAKAN

- Agustin, Atik Dwi. 2015. *Tindak Tutur Ngincim kanggo Panjurung Panggulawenthah ing Desa Paciran, Kecamatan Paciran, Kabupaten Lamongan*. (Skripsi tidak diterbitkan). Surabaya: Jurusan PBD-FBS-Unesa.
- Antunsohono. 1956. *Reringkesaning Paramasastra Djawa*. Djogjakarta: Penerbitan Soejadi
- Arifin dkk, Syamsul. 1987. *Tipe Kalimat Bahasa Jawa*. Jakarta: departemen pendidikan dan Kebudayaan

- Chaer, A. & Agustina, L. 2004. *Sosiolinguistik: Perkenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, A. 2007. *Kajian Bahasa : Struktur Internal, Pemakaian dan Pemelajaran*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Chaer, A. 2009. *Penganter Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta
- Chaer, A. 2010. *Kesantunan Berbahasa*. Jakarta: Rineka Cipta
- Cummings, L. 2007. *Pragmatics : A Multidisciplinary Perspective*. Editor:
- Cummings, L. 1999. *Pragmatik Sebuah Perspektif Multidisipliner (Jarwan)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Hadiwidjana, R. D. S. 1967. *Tata Sastra*. Jogjakarta: U. P. Indonesia
- Ibrahim, Abdul Syukur. 1993. *Kajian Tindak Tutur*. Surabaya: Usaha Nasional.
- Ibrahim, Abdul Syukur. 2004. *Panduan Penelitian Etnografi Komunikasi*. Surabaya: Usaha Nasional
- Ibrahim, Abdul Syukur. 2009. *Metode Analisis Teks dan Wacana*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Jumanto. 2017. *Pragmatik: dunia linguistik tak selebar daun kelor Edisi 2*. Yogyakarta: Morfalingua.
- Kementrian “Pengadjaran Pendidikan dan Keboedajaan. 1946. *Karti Basa*. Jakarta: Kementrian “Pengadjaran Pendidikan dan Keboedajaan
- Kridalaksana, Harimurti. 2001. *Kamus Linguistik (edisi ketiga)*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama
- Leech, Geoffrey . 1993. *Prinsip-Prinsip Pragmatik*. Jakarta: Universitas Indonesia Press.
- Luntungan, Shirley Grace. *Tindak Tutur Langsung Tidak Literal Pada Keluarga Batih Yang Berbahasa Melayu Manado*. (Skripsi tidak diterbitkan) Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Manado Korespondensi: Kampus Unima di Tondano Minahasa 95618.
- Moleong, J.L. 1991. *Penelitian Kualitatif*. Bandung: POT. Remaja Rosda Karya.
- Moleong, Lexy J. 2010. *Teknik Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rusdakarya.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta: Tiara wacana
- Nadar, F.X. 2009. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung : PT Remaja Rosdakarya. 128.
- Nadar, FX. 2009. *Pragmatik dan Penelitian Pragmatik*. Yogyakarta: Graha Ilmu
- Nazir, Mohd. 2003. *Metode Penelitian*. Jakarta: Ghalia Indonesia.
- Nurgiyantoro, B. 1998. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Nurhandriana. 2014. *Tindak Tutur Menging ing Desa Waung, Kecamatan Boyolangu, Kabupaten Tulungagung*. (Skripsi tidak diterbitkan). Surabaya: Jruan PBD-FBS-Unesa.
- Padmosoekotjo, S. 1987. *Paramasastra Jawa*. Surabaya: P.T Citra Jaya Murti.
- Poerwadarminta, W.J.S 1953. *Baoesastra Djawi*. Jakarta: Noordhof Kolf N.V.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1953. *Sarinining Paramasastra Djawa*. Jakarta: Noordhoff Kolff N.V.
- Poerwadarminta. W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Jakarta: Noordhof Kolf N. V.
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik: Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga.
- Rahardi, Kunjana. 2009. *Bahasa Prevoir Budaya*. Jogjakarta: Pinus Book Publisher.
- Rahyono, FX. 2010. *Kiat Menyusun Skripsi*. Jakarta: Penaku

- Rochmadi, M. 2009. *Analisis Wacana Pragmatik*. Surakarta: Yuma Pustaka.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wismu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Pramalingua.
- Schiffrin, Deborah. 2007. *Ancangan Kajian Wacana*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar (Editor: Abd. Syukur Ibrahim).
- Semi, A. 1993. *Anatomi Sastra*. Jakarta: Angkasa Raya.
- Setyawan, Deni Eko. 2012. *Tindak Tutur Ngongkon*. (Skripsi tidak diterbitkan). Surabaya: Jurusan PBD-FBS-Unesa.
- Subroto, E. 2007. *Pengantar Metode Penelitian Linguistik Struktural*. Surakarta: UPT Penerbitan dan Pencetakan UNS (UNS Press).
- Sudaryanto, dkk. 1991. *Kamus Indonesia-Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Suharno, dkk. 1990. *Pemakaian Bahasa Jawa dalam Media Massa Cetak*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Sumarsono. 2013. *Sosiolinguistik*. Yogyakarta: Sabda lan Pustaka Pelajar.
- Surana. (2017), *INFERENSI DAN PROBLEMATIKA PEMBELAJARAN ANALISIS WACANA*. FKIP e-PROCEEDING, 237-244.
- Surana, I Dewa Putu Wijana, S. U. M. A., & Poedjosoedarmo, S. (2015). *VARIASI BAHASA DALAM STIKER HUMOR* (Doctoral dissertation, Universitas Gadjah Mada).
- Sutarto, dkk. 2008. *Pemetaan Kebudayaan di Provinsi Jawa Timur*. Jember: Biro Mental Spiritual
- Tallei, H.L. 2007. *Interseksi antara Aspektualitas dan Temporalitas dalam Bahasa Melayu Manado*. Tesis. Manado : Program Pascasarjana UNSRAT. (tidak diterbitkan).
- Tarigan, Henry Guntur. 1986. *Pengajaran Pragmatik*. Bandung: Angkasa.
- Titscher, Stefan. 2009. *Metode Analisis Teks & Wacana*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Widayanto, P., Surana & Mardikantoro, H.B. (2007). *Satan bahasa-nya dalam Bahasa Indonesia: laporan penelitian dosen muda*. Jurusan Pend. Bahasa dan Sastra Indonesia, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya.
- Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi Offset.
- Wijonanto, Danang. 2014. *Tindak Tutur Atur Panuwun ing Desa Dermosari Kecamatan Tugu Kabupaten Trenggalek*. (skripsi tidak diterbitkan). Surabaya: Jurusan PBD-FBS-Unesa.
- Wiranty, Wiendi. 2015. *Tindak Tutur dalam Wacana Novel Laskar Pelangi Karya Andrea Hirata (Sebuah Tinjauan Pragmatik)*. (skripsi tidak diterbitkan) Program Studi Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia Fakultas Bahasa dan Seni IKIP PGRI Pontianak.
- Yule, George. 1996. *Pragmatik*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Zoetmulder, P.J. 2001. *Kamus Jawa Kuna Indonesia*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama